

Anton Kröller

Het 50-jarig bestaan van het Nationale Park De Hoge Veluwe geeft dit jaar aanleiding tot publiciteit omtrent de geschiedenis van dit landgoed. Veel aandacht zal daarbij uitgaan naar het leven en het werk van mevrouw Helena Kröller-Müller. Dat is begrijpelijk en ook terecht. Zij was een bijzondere, sterke en markante persoonlijkheid. Wat zij gedaan heeft was in die tijd uitzonderlijk en voor een vrouw haast ongehoord. De opbouw van de kunstverzameling was haar werk. De bestemming van die collectie: het ter beschikking stellen aan „het algemeen” en de vorm waarin dat gebeurde – het Museum Kröller-Müller – waren niet of nauwelijks denkbaar geweest zonder haar.

De uitgroei van mensen is een raadselachtig proces. Waardoor komt het dat vroege beloften niet in vervulling gaan? Waarom stijgen sommige mensen tot een uitzonderlijk niveau? We weten er nog niet zo veel van. Er wordt verwezen naar invloeden, vooral naar mensen in de omgeving. Maar waarom reageert de een op dezelfde omgeving geheel anders dan de ander?

Wie zich wat verdiept in de geschiedenis van de Kröllers komt niet los van de gedachte dat haar ontwikkeling, haar presten, haar geschiedenis, wezenlijk beïnvloed, bepaald werden door de zijne 1). Toen ik opnieuw kennisnam van het leven van de ondernemer Anthony George Kröller kon ik het niet nalaten er in dit blad enige aandacht aan te besteden 2).

Anton Kröller werd als zoon van een timmerman-aannemer in Rotterdam geboren en volgde er de HBS. Zijn oudere broer Willem werkte bij het Rotterdamse kantoor van Wm.H. Müller & Co., een cargadoors- en expeditiebedrijf. De hoofdprijs in een loterij stelde deze Willem in staat zich als volwaardig partner in de firma in te kopen. Anton trad na zijn schooljaren in dienst bij zijn broer en ging voor z'n opleiding naar het hoofdkantoor in Duisburg. Hij trouwde met de dochter van de oprichter toen hij 26 jaar was. Een jaar later werd zijn broer ernstig ziek en overleed zijn schoonvader. Zevenentwintig jaar oud kreeg Anton de leiding over het gehele bedrijf.

Hij bleek een man met uitzonderlijke capaciteiten. Hij bouwde het bedrijf van Wm.H. Müller & Co uit tot een internatio-

naal concern, tot een van de grootste Nederlandse bedrijven. Cargadoors- en stuwadoorsactiviteiten, een rederij, vleesindustrie in Argentinië, ertshandel, goudmijnen in Siberië, mineraalwaterbronnen in Tsjecho-Slowakije, zeeuwerexploitatie in Australië. Ook buiten zijn eigen bedrijf was hij zakelijk actief. Hij was mede-oprichter van de Hoogovens en van de KLM.

Zijn stijl, formaat en aanpak bleken ook uit andere dingen. Mede uit ergernis over het feit dat Berlage gepasseerd werd bij de prijsvraag voor een nieuw Rotterdams stadhuis nam hij deze grootste Nederlandse architect van die jaren, op een 10-jaars contract, in dienst van de firma Müller en liet hem woonhuizen en bedrijfsgebouwen ontwerpen. Hetzelfde deed hij met de beroemde Belgische architect Henri van de Velde. Ook de schilder Bart van der Leek was enkele jaren in dienst van de firma. Een ander exempel: toen de Duitse architect Peter Behrens voor de Kröllers een ontwerp voor een in Wassenaar te bouwen villa had gemaakt en de plaats in het terrein een lastige keuze bleek, liet hij op ware grootte van hout en zeildoek een model maken, dat via ter plaatse gelegde spoorrails over het terrein kon worden vervoerd. Hij was bovendien een enthousiast jager. In enkele jaren tijds kocht hij jachtterreinen op de Veluwe, ter grootte van 6.000 hectare. Dit terrein vormt thans het Nationale Park De Hoge Veluwe.

De Nederlandse regering heeft verschillende malen van de capaciteiten en relaties van Anton Kröller gebruik gemaakt. Hij speelde een beslissende rol bij het op gang houden van de in- en uitvoer van vitale goederen tijdens de eerste wereldoorlog. Hij bewees daarmee het land – en ongetwijfeld, via een monopoliepositie, ook zich zelf – een grote dienst. Kröller maakte deel uit van belangrijke Nederlandse delegaties, vervulde ook enkele malen geheime diplomatieke opdrachten. Jarenlang stelde hij zich beschikbaar voor het examineren van kandidaten voor de consulaire dienst. Hij stond in hoog aanzien bij en onderhield nauwe relaties met het Koninklijk Huis. Persoonlijke brieven en hoge onderscheidingen getuigden van respect en erkentelijkheid. In dit blad zou ten slotte niet onvermeld mogen blijven dat AGK, zoals hij wel genoemd werd, mede-oprichter was

van de handelshogeschool in Rotterdam, de latere Nederlandse Economische Hogeschool, nu uitgebouwd tot de Erasmus Universiteit. Hij werd de eerste voorzitter van het Algemeen Bestuur en legde de eerste steen voor de bouw.

De man spreekt uit zijn daden. De schaarse bronnen geven een beperkte aanvullende informatie. Hij was een man van brede belangstelling en beschaving. Hij gebruikte weinig woorden. Hij had humor. Hij werd bewonderd, geprezen, onderscheiden en geëerd. Daar is het niet bij gebleven. Hij kreeg tegenspoed. De wereldhandel liep fors terug, Rusland onteigen, Engeland trof hem met een invoerverbod van Argentijns vlees, medewerkers maakten verliezen door graanspeculaties, z'n bank kwam zelf in moeilijkheden. Misschien nog het ergste: z'n eigen interne accountant klaagde hem publiekelijk aan. Na 1930 trof de crisis ook het bedrijf van Wm.H. Müller zeer zwaar.

Er is te weinig bekend voor een afgewogen, verantwoord oordeel over Anton Kröller. Hem is „krankzinnige grootheidswaanzin” verweten en hij is beschuldigd van valse voorlichting in balansen en emissieprospectussen. Het ingestelde onderzoek heeft geen bewijzen opgeleverd voor deze beschuldigingen. Hij heeft op knappe wijze zelf een aantal problemen opgelost. De oorlog en zijn leeftijd ontnamen hem de mogelijkheid van een echte come-back.

Er is niet zoveel geschreven over Nederlandse ondernemers. Daar ligt nog een goeddeels onontgonnen terrein, bij voorbeeld voor degenen die in economische geschiedenis geïnteresseerd zijn. Het klimaat staat het ook weer toe. Wat nog voor enkele jaren een bedenkelijke afwijking om te willen presteren en domineren heette, mag nu weer de stijl van de leider worden genoemd.

Anton Kröller heeft zoveel betekend dat hij een monografie waard zou zijn. Zijn naam leeft voort in de naam van het Rijksmuseum Kröller-Müller, dat de beroemde collectie bevat die zijn vrouw bijeenbracht. Haar uitgroei werd bepaald door zijn formaat. Zou ook het omgekeerde niet van toepassing zijn? Zijn kantoor en haar kantoor lagen naast elkaar in twee panden aan het Korte Voorhout in Den Haag. Als hij van zijn bureau naar haar toegang moest hij eens opgemerkt hebben: „nu gaan we van credit naar debet”. De balans van dit unieke echtpaar heeft in 50 jaar tijds meer dan 17 miljoen mensen vreugde verschaft.

Th.M. Scholten

1) *Het bewaarde landschap* onder redactie van Wim Alings, uitgegeven ter gelegenheid van 50 jaar De Hoge Veluwe voegt in belangrijke mate nieuwe informatie toe aan het weinige dat tot nu toe geschreven werd over de geschiedenis van de Kröllers.

2) Ik heb met name geput uit het artikel van Corrie E. Moret „A.G. Kröller een groot koopman” uit de genoemde, door Thieme zeer fraai verzorgde jubileumuitgave.